

ВЛИЯНИЕ НА ВОЙНАТА В УКРАИНА ВЪРХУ ЗАЩИТАТА НА КРИТИЧНАТА ИНФРАСТРУКТУРА В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Константин Казаков

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: Обект на изследването е влиянието на войната в Украйна върху защитата на европейската критична инфраструктура и стратегическите обекти и дейности, които са от значение за националната сигурност на Република България. Предмет на изследването е намаляване на уязвимостта на критичната инфраструктура към опити за заблуда и влияние при вземане на управленски решения в ключови сектори на икономиката.

Ключови думи: национална сигурност, защита на критична инфраструктура, измама (заблуда).

Въведение

Войната в Украйна променя драстично средата за сигурност в Европа. Нарушени са обичайните вериги на доставки на стоки и услуги. Променя се изцяло структурата на енергетиката в частта ѝ, свързана с доставките на горива (нефт, газ и ядрено гориво), пренасочват се финансови средства към производство на оръжие и военна техника. В такива условия първостепенен е въпросът за защита на критичните инфраструктури, попадащи в категорията стратегически обекти и дейности, които са от значение за националната сигурност, и такива, които се явяват европейски критични инфраструктури. Понятията „критична инфраструктура“ и „защита“ са дадени в Директива 2008/114/ЕО на Съвета на ЕС от 2008 година. „Критична инфраструктура“ означава елемент, система или части от нея, намиращи се в държавите членки на ЕС, които са от основно значение за поддържането на жизненоважни обществени функции, здравето, безопасността, сигурността, икономическото или социалното благосъстояние на населението и чието нарушаване или унищожаване би имало значителни последици в дадената държава членка в резултат на невъзможността да се запазят тези функции. „Защита“ означава всички дейности, целящи гарантиране на функционирането, непрекъснатостта и целостта на критичните инфраструктури, за да възпрат, смекчат и неутрализират заплаха, риск или уязвимо място.¹

След налагането на санкции на Русия най-уязвима е критичната инфраструктура на Европейския съюз в сектора „Енергетика“, подсекторите „Нефт“ и „Газ“, свързана с производството, преработката, обработката, съхраняването и преноса на нефт по тръбопроводи и производството, преработката, обработката, съхраняването и преноса на газ по тръбопроводи, както и терминали за втечнен природен газ. Стратегическите обекти и дейности, които са от значение за националната сигурност на Република България и са част от критичната инфраструктура, са определени в единен списък в Постановление 181 на МС от 20.07.2009 г.² В контекста на войната в Украйна като най-уязвими може да се определят: сектор „Енергетика“, със стратегически дейности: управление на отрасъл „Енергетика“; дейности по съхранение и транспорт на свежо ядрено гориво и на отработено ядрено гориво; управление на радиоактивни отпадъци и извеждане от експлоатация на ядрени съоръжения; пренос и съхранение на природен газ; сектор „Икономика“ със стратегически дейности: производство и съхранение на продукти, свързани с отбраната; износ на продукти, свързани с отбраната; сектор „Стратегически обекти и дейности на Министерството на отбраната“.

Методология на изследването

Методологията и инструментариумът на изследването включват съдържателен анализ на значим проблем в националната сигурност, събиране и обработка на наличните знания по темата, провеждане на лични експертни наблюдения, теоретичен анализ и синтез на описателни модели, формулиране на конкретни изводи и препоръки.

Резултати

Процесите, породени от войната в Украйна, променят структурата на заплахата за националната сигурност в посочените по-горе сектори по отношение на европейската критична инфраструктура и стратегическите обекти и дейности в Република България. Променят се носителите на заплахата, формата на въздействие, атрактивността (желани, като цел) на обектите на заплахата и материалните и нематериалните вреди. Заплахата за националната сигурност може да се представи със следния модел:

носител на заплахата – въздействие – обект на заплахата – вреди
(фиг. 1).

Носителят на заплахата е военна или цивилна разузнавателна служба, които се характеризират с високо ниво на мотивация (особено в условията на война и със съответстващо променено законодателство) и на способности (наличие на целия държавен ресурс и знание за прилагането на специални способности).

Фиг. 1. Модел на заплахата

Въдействието е чрез:

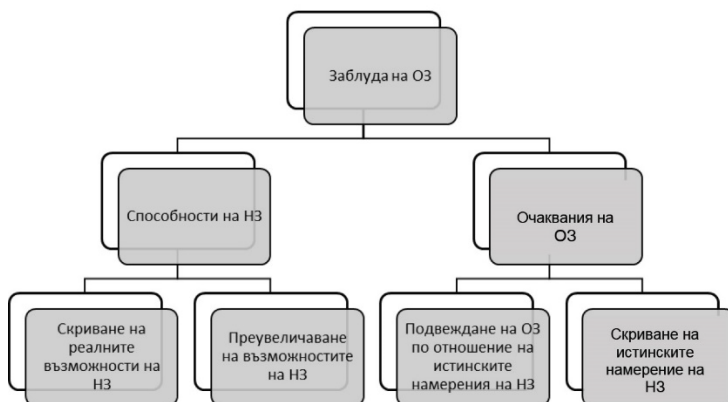
- Събиране и добиване на информация за обекта на заплахата. Събира се явна, добре структурирана и систематизирана информация и се добива класифицирана информация за обекта на заплахата. Целта е постигане на информационно превъзходство и последващо поддържане на конкурентно предимство.

- Въздействие върху обекта на заплахата. Прилагат се различни способности, инструменти и канали с две основни цели: първо, оказване на влияние върху вземането на ключови управленски решения за дейността на обекта на заплахата и второ, при необходимост блокиране на работата му.

Вредите се изразяват във възпрепятстване на функционирането, непрекъснатостта и целостта на европейските критичните инфраструктури и стратегическите обекти и дейности в Република България. Най-голяма заплахата представлява въздействието върху вземането на управленски решения, което позволява на носителите на заплахата да предизвикат вземане на управленски решения в тяхна полза и съответно във вреда на националните интереси на Република България.

Необходимо е да се отбележи, че заплахите, свързани с нерегламентиран достъп до класифицирана информация и физическо въздействие върху стратегическите обекти с цел тяхното блокиране, не са променени като способности и съответно отговорните структури, като Държавна агенция „Национална сигурност“ (ДАНС) и МВР, притежават необходимите способности за тяхното разкриване, предотвратяване и пресичане. Различен е въпросът за въздействието, насочено към вземане на решения в полза на носителя на заплахата. За Русия, предвид зависимостта на икономиката ѝ от износа на ресурси, е от ключово значение да намали ефекта на санкциите, наложени основно от страните на ЕС и САЩ. Като всяка воюваща държава Русия се стреми да въздейства върху неприятелските за нея държави, включително чрез заблуда – както на обществото в тези държави, така и на вземащите управленски решения, с цел вземането на такива в полза на Русия.

Типологията на заблудата е представена от Хендел като „целенасочен опит на заблуждаващия да манипулира възприятията на лицата, вземащи решения, за да получи конкурентно предимство“. Моделите на Хендел целят да обяснят заблудата на стратегическо ниво (фиг. 2) [1].

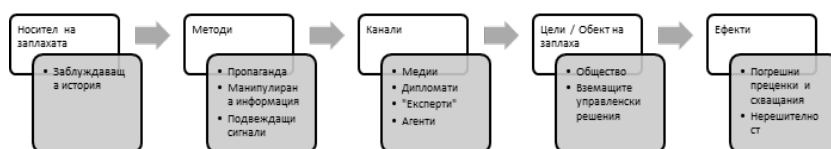
Фиг. 2. Типология на заблудата (Handel, 1989)

За да постигне заблуда на обекта на заплахата (ОЗ), носителят на заплахата скрива реалните си възможности и истинските си намерения и съответно преувеличава възможностите си и подвежда обекта на заплахата за намеренията си. Този модел е много

показателен при действията на Русия по отношение на нейните възможности и намерения за производство и търговия с енергоресурси.

За създаване на описателно-обяснителен модел на въздействието е подходящо изследването на Бенет и Уолц за заблуда и контразаблуда.

Според Бенет и Уолц процесът на заблуда може да се представи като информационен поток (фиг. 3) [2].

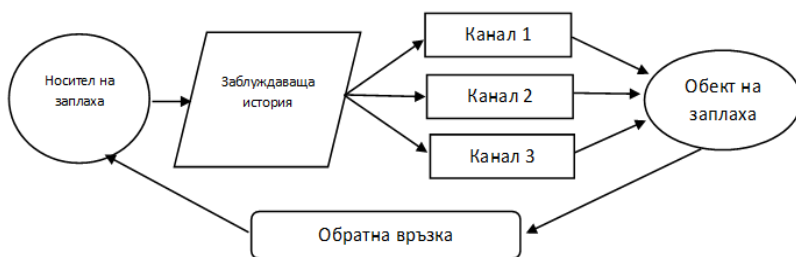

Фиг. 3. Основен информационен поток за заблуда (Bennett, Waltz, 2007)

При създаването на заблуждаващата история носителят на заплата е улеснен от обществените пристрастия в България, породени както от обективни исторически факти, така и от провеждане на трайна и последователна пропаганда. От друга страна, Русия е дългогодишен доставчик на енергоносители и имаме натрупан съвместен опит в областта на търговията и експлоатацията на енергийни обекти. Методите, които се използват, са пропаганда, манипулирана информация и подвеждащи сигнали, които са съобразени с очакванията на целите (обектите на заплата), породени от пристрастията им. Използват се всички възможни канали, като медии, дипломати, „експерти“ и агенти на разузнавателните служби. Използваните „експерти“ са с лични пристрастия и представят едностранчива, непълна или манипулирана информация. Използването на агенти се осъществява чрез използване на разузнавателни способности. Целите на заблудата са не само вземащите управленски решения в областта на европейските критични инфраструктури и стратегическите обекти в актуалните сектори „Енергетика“ и ВПК, но и обществото като цяло. Целта е създаване на убеждения и

вярвания в обществото в полза на носителя на заплахата и погрешни преценки и схващания у вземащите решения, както и предизвикване на нерешителност.

Най разпространеният способ за въздействие върху обекта на заплахата се основава на предаване на заблуждаващата история чрез няколко подготвени от носителя на заплахата канала (технически или човешки), които се представят за независими един от друг пред обекта на заплахата. Създават се и условия за обратна връзка, която да контролира ефекта на въздействието. (фиг. 4) [3].

Фиг. 4. Способ за въздействие (Bennett, Waltz, 2007)

С цел предпазване от грешни решения, предизвикани от умишлена заблуда от носителите на заплахата, е необходимо намаляване на уязвимостта на организациите от състава на европейските критични инфраструктури и от стратегическите за страната обекти чрез тяхната подготовка. Според Бенет и Уолц подготвената организация трябва непрекъснато да актуализира и тества своите допускания, очаквания, хипотези, вярвания и преценки. Насърчават се непрекъснатото сътрудничество и взаимодействие на всички нива на организацията, както хоризонтално, така и вертикално. Особено внимание се обръща на алтернативни и различни възгледи. Когато такава система бъде изненадана или открие грешна преценка, без значение колко несъществена може да изглежда тя, организацията работи задълбочено, за да разбере защо са настъпили изненадата или провалът [4].

Интерпретиран, моделът на Бенет и Уолц за подготвена организация може да се приложи към обектите на европейската критична инфраструктура и стратегическите обекти, в качеството им на обект на заплахата. На експертно ниво е необходимо да се намалят пристрастията от всякакво естество (исторически,

организационни, личностни и т.н.). Експертните оценки трябва да се основават на обективни и систематични методологии. На организационно ниво да се разглеждат внимателно всички алтернативни възгледи. Постоянно сътрудничество – както вътре в организацията по вертикала и хоризонтала, така и с отговорните институции, с които е необходим непрекъснат обмен на задълбочена информация за рисковете и заплахите за националната сигурност при експлоатацията на конкретния обект. Ключова роля в този процес играят ресорните министерства, МВР и ДАНС.³

Заключение

Войната в Украйна и последвалите усложнени международни отношения създадоха нови, без аналог предизвикателства пред системата за защита на националната сигурност на Република България. На първо място, Русия постави България в списъка с неприятелски държави, в качеството ѝ на страна членка на ЕС и НАТО. Второ, Русия има поведение на воюваща държава, което я прави непредвидима в реакциите ѝ към държави, които не приемат нейната позиция. Това налага промяна на приоритетите и моделите на действие в системата за защита на националната сигурност на Република България. Важна част от този процес е преосмислянето на анализа на заплахата за европейските критични инфраструктури на наша територия и стратегическите обекти и дейности от значение за националната сигурност, като се отчетат новите реалности.

Благодарности: Тази публикация е финансирана от Министерството на образованието и науката в изпълнение на Национална научна програма „Сигурност и отбрана“, приета с РМС № 731 от 21.10.2021 г., и съгласно Споразумение № Д01-74/19.05.2022 г.

Бележки

¹ **Директива** 2008/114/ЕО на Съвета от 8 декември 2008 година относно установяването и означаването на европейски критични инфраструктури и оценката на необходимостта от подобряване на тяхната защита.

² **Постановление 181** на МС от 20.07.2009 г.

https://www.dans.bg/images/stories/promzak/Normativni%20aktove/POSTANOVLE NIE_181_na_MS_ot_20072009_g_za_opredelqne_na_strategiceskite_obekti_i_dejno sti_koito_sa_ot.pdf (10.05.2023).

³ **Наредба** за реда и означаването на европейски критични инфраструктури в Република България и мерките за тяхната защита, ПМС № 38/2013; <https://lex.bg/laws/ldoc/2135839567> (10.05.2023).

Правилник за прилагане на Закона за Държавна агенция „Национална сигурност“, Глава четвърта
https://www.dans.bg/images/stories/promzak/Normativni%20aktove/PRAVILNIK_za_prilagane_na_Zakona_za_Dyrjavna_agenciq_Nacionalna_sigurnost.pdf
 (10.05.2023).

References/Литература

4. **Handel, M.** War, Strategy and Intelligence. London, U.K.: Frank Cass & Co., Ltd., 1989, pp. 327 – 328. ISBN 0-7146-3311-9.
5. **Bennett M., E. Waltz.** Counterdeception Principles and Applications for National Security. Artech House, INC, 2007, p. 6. ISBN-13: 978-1-58053-935-7.
6. **Bennett M., E. Waltz.** Counterdeception Principles and Applications for National Security. Artech House, INC, 2007, p. 129. ISBN-13: 978-1-58053-935-7.
7. **Bennett M., E. Waltz.** Counterdeception Principles and Applications for National Security. Artech House, INC, 2007, pp. 228 – 229. ISBN-13: 978-1-58053-935-7.

За автора

Константин Казаков работи над 20 години за националната сигурност и е бивш председател на Държавна агенция „Национална сигурност“. Понастоящем е доцент в УниБИТ и привлечен експерт за оценка на сигурността към Европейската комисия.

За контакт с автора: k.kazakov@unibit.bg

IMPACT OF THE WAR IN UKRAINE ON THE PROTECTION OF CRITICAL INFRASTRUCTURE IN THE REPUBLIC OF BULGARIA

Konstantin Kazakov

University of Library Studies and Information Technologies

Abstract: The object of the study is the protection of European critical infrastructure and the strategic objects and activities that are important for the national security of the Republic of Bulgaria and the impact of the war in Ukraine. The subject of the research is reducing the vulnerability of critical infrastructure to attempts to deceive and influence management decisions in key sectors of the economy.

Keywords: national security, protection critical infrastructure, deception.

About the Author

Konstantin Kazakov has worked for 20 years for national security, and he is a former chairman of the State Agency for National Security. Currently the author is an associate professor at ULSIT and an invited expert for the call Security Scrutiny at the European Commission.

To contact the Author: k.kazakov@unibit.bg

ЧУЖДЕСТРАННИЯТ ФАКТОР И ВЪНШНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА (СЕВЕРНА) МАКЕДОНИЯ ПРЕЗ ВТОРОТО ДЕСЕТИЛЕТИЕ НА XXI ВЕК

Марияна Стамова

*Институт за балканистика с Център по тракология при БАН,
секция „Съвременни Балкани“*

Резюме: В текста накратко е направен синтез на външната политика на Република Македония в първите десетилетия на XXI век. Това развитие е съпътствано от немалко политически и икономически затруднения, с междусъседски проблеми в отношенията с Гърция, която блокира пътя към НАТО и ЕС. През 2018 г. е постигнато Споразумение с Република Гърция, с което Република Македония е поела задължение да направи необходимите конституционни промени. Така от средата на февруари 2019 г. тя вече съществува като „Република Северна Македония“ и в списъка на признатите държави от ООН, заменяйки името „Бивша Югославска република Македония“.

Ключови думи: Република Македония, Република Северна Македония, НАТО, ЕС, външна политика.

Въведение

През януари 2019 г. е извършена окончателна промяна на конституцията на Република Македония, с която е променено името на Република Македония в „Република Северна Македония“. През предходната 2018 г. е приет закон, с който албанският език се провъзгласява за служебен език на цялата територия на Република Македония. Това не се приема добре от голяма част от македонците, но се използва умело от албанския фактор в държавата в процеса на преговорите за промяна на името на Република Македония. Трябва да се има и предвид, че указът за влизането в сила на този закон не е подписан от президента на Република Македония Георги Иванов, според когото това не е законен акт и представлява основа за наказателно преследване. Много бързо след завършването на процедурата около договора с Гърция председателят на Събранието на Република Македония Талат Джафери официално публикува указа в „Службен вестник“.

само с един негов подпис, което е напълно противоконституционно.¹

Регионалните въпроси и Република Македония

В балканското обкръжение мястото на Република Македония е доста деликатно. От обявяването на независимостта на Република Македония през 1991 г. тя се оказва пред проблеми с почти всички свои съседи. И макар Бадентеровата комисия да обявява, че Република Македония изпълнява условията да се конституира като самостоятелна и независима държава, проблемите с нейните съседи остават същите. Например Република Сърбия, с която бяха в една и съща държава – Югославската федерация, първоначално не признава независимостта на Република Македония, като изтъква някои гранични въпроси и въпроса за територии, които дълги години са били в състава на Република Македония. Всъщност на Сърбия не са ѝ приоритет териториалните въпроси, а съществуването на МПЩ и нейната автокефалност. По отношение на Република България, макар че Република Македония е призната първо именно от София, все пак политическите отношения не се развиват в най-добра насока. Една от основните причини е, че Република Македония запазва надменното отношение, което съществува като инерция от предходната, разпаднала се югославска федерация. От друга страна, България и нейното правителство признават официално съществуването на Република Македония, но не са съгласни да се коригира научната мисъл за несъществуването на македонска нация, език и култура.

Факт е, че правителствата на ВМРО-ДПМНЕ и особено първото в Република Македония като цяло са били с по-голяма наклонност към България за разлика от правителствата на СДСМ, като дори някои министри от първото правителство на дясноориентираната партия от време на време декларират своите българофилски чувства (Димитър Димитров, Александър Лепавцов, Доста Димовска, Любчо Георгиевски). По-късно правителството на Република Македония, ръководено от Зоран Заев и лявоориентирания СДСМ, направи опити и стигна до подписването на Договор за приятелство, добросъседство и сътрудничество между Република България и Република Македония на 1 август 2017 г. Факт е обаче, че още на 22 февруари 1999 г. в София правителството на ВМРО-ДПМНЕ начело с Любчо Георгиевски и това на СДС начело с Иван Костов подписват Декларация за добросъседство, за която имаше големи

очаквания и първоначално постигна някои добри резултати. Именно на нейната основа е и настоящият договор, който с много малки промени се различава от Декларацията. Трябва да се отбележи, че въпреки първоначалната еуфория и от двете страни по отношение на договора от 1 август 2017 г., впоследствие към него се появяват критики както от македонската, така от българската общественост. Така например забележка на македонската страна е, че не се споменава македонски език, а език от конституцията, докато българската страна твърди, че не е научно и е неприемливо съществуването на македонска нация и език. Въпросът с езика е решен с формулировката, че договорът и самият акт ще се подпише на езика съгласно конституцията. За тълкуването на определени исторически събития двете страни запазват своето гледище от по-близкото минало, например за Илинденско-Преображенското въстание (само Илинденско според македонската страна), за събитията от Първата и Втората световна война и по въпроса за окупацията. За тази цел в договора се предвиждат формирането на Съвместна мултидисциплинарна експертна комисия по историческите и образователните въпроси, изчистването на учебниците в двете държави от недобронамерената пропаганда и отхвърлянето на текстове, които са основани на фалшификация. И след подписването на Договора за приятелство и сътрудничество между двете държави и работата на съвместната комисия някои въпроси остават спорни и се тълкуват различно. Факт е, че и у двете страни съществуват съмнения, че този проблем може да се реши в близко бъдеще.

Еуфорията от подписването на Договора за приятелство и сътрудничество предизвиква от своя страна МПЦ-ОА, която по това време все още не е призната от нито една друга православна църква, да потърси официално посредничеството и помощта на БПЦ по въпроса за спора за признаването ѝ пред Вселенската патриаршия, т.е. БПЦ да играе ролята на „църква майка“. Това става с писмо от Светия синод на македонската епископия до БПЦ на 9 ноември 2017 г., в което се заявява, че „Светият синод на МПЦ е готов да признае БПЦ за църква майка, ако тя признае македонската църковна независимост“. И въпреки че на свое заседание на 27 ноември Светият синод на БПЦ приема да стане „майка“ на Македонската църква и да съдейства за установяване на канонически статут на МПЦ, като за целта определя специална архиерейска комисия начело със старозагорския владика Киприян, която да води преговорите както с МПЦ, така и с останалите поместни православни църкви за уреждане на проблема², процесът

зацикля поради обвиненията на другите църкви, че това са политически игри, които имат за цел да доведат до разкол между отделните църкви.

За Република Македония много характерни са отношенията ѝ със съседна Република Гърция. Гърция категорично се противопоставя на приема на Република Македония в ООН под конституционното ѝ име, а тя, още докато президент на държавата е Киро Глигоров, през 1994 г. е приета в ООН под името Бивша югославска република Македония (БЮРМ). Макар че необходимата корекция беше обещана за два месеца, този проблем се превърна в междудържавен и международен в следващия почти четвърт век. Гърция въведе блокада, поради което Република Македония бе насочена към снабдяване с всичко необходимо за държавата от България. По настояване на международната общност блокадата беше свалена, но отношенията останаха много затегнати, за да стигне до 13 септември 1995 г., когато в Ню Йорк беше сключено т.нар. Временно споразумение за спора за името между Република Македония и Република Гърция, в което не се споменават имената на държавите. Макар че Гърция е задължена да не блокира Република Македония за европейските учреждения и атлантическите структури, това го доказват и присъдата, и взетите решения на съда в Хага през 2011 г., а именно че Гърция е нарушила член 11 от Временното споразумение с блокирането на приема на Република Македония в НАТО. На срещата в Букурещ през 2008 г. Република Македония реално е блокирана. Така едно от исканията на Република Македония, която внася жалба в съда в Хага на 17 ноември 2008 г. – да бъде наредено на Гърция да сложи край на блокадата за влизането ѝ в ЕС и НАТО, не е одобрено. Инициативата на правителството на СДСМ на Зоран Заев и приемането на започване за преговори доведоха до подписването на договора в гръцкото село Нивици на брега на Преспанското езеро от 17 юни 2017 г., известен още като „Преспанския договор“³. С договора се определя новото име на Македония да бъде „Република Северна Македония“ (Republic of North Macedonia на английски, но няма да се превежда на гръцки)⁴. Името ще се използва на принципа *erga omnes* – като двустранно и международно, както и вътрешнополитически. Езикът ще се казва „македонски“, както е признат от ООН през 1977 г. Термините „Македония“, „Република Македония“ и „Бивша югославска република Македония“ няма да се използват за Северна Македония в никакъв официален контекст. Ще може да се

използва и прилагателното „македонски“, когато става дума за география, история и култура, а не за официален държавен контекст. Атина и Скопие обаче приемат, че тълкуват думите „Македония“ и „македонски“ различно. За Гърция въпросът е „географски“ и „цивилизационен“, свързан с „наследството на този регион от Античността до настоящето, докато за Македония става дума за препратка към „историята, езика, културата и наследството, различни от тези (в случая с Гърция)“.

Задълженията на Република Македония да приеме гръцките искания, между които промяната на конституционното име на „Република Северна Македония“ и налагането на конституционни промени, предвиждат провеждането на референдум в държавата. Резултатите от референдума, на който е подложен „Преспанският договор“, обаче не са еднакво тълкувани. Част от македонската общественост е убедена, че договорот е в ущърб на Република Македония, с констатацията, че референдумът е неуспешен. От друга страна, според тълкуването на правителството референдумът е успешен, тъй като от общо излезлите, 600 000 души са гласували за промяна на името на държавата. Официално България поддържа процеса на промяна и приемането на новото име в съгласие с европейските принципи за решаване на проблемите между съседните държави, но българската научна общественост като цяло не е убедена, че това е правилната позиция към конституционната промяна, като настоява това име да се отхвърли, и твърди, че България, като съседна и заинтересована държава, е можела да вземе по-активно участие в решението за ново име на Република Македония.⁵

Отношенията между Република Македония и Република Албания през годините са главно под диктата на отношенията между Албания и албанската етническа общност в Република Македония. Няма нито един по-малък или по-голям проблем, който се отнася до албанците в Република Македония, за който да не вземе отношение и официална Тирана. Може да се каже, че Албания има известно патерналистично отношение, което самата тя не отрича. Позната е ролята на известната сред обществеността „Тиранска платформа“ от 2017 г., с условието в нея за въвеждането на албанския език на цялата територия на Република Македония и други въпроси, както и свързаното икономически и културно на албанците както в Албания, така и в Косово, Южна Сърбия и не на последно място, в Република Македония. Настоява се за одобряването от централната власт в Скопие на самостоятелни бюджети за албанските общини в Република Македония и за

създаване на Камара на албанците за Северозападна Македония. Не на последно място, трябва да се отбележи фактът, че за влизането в НАТО голям е натискът именно от албанския политически фактор в Република Македония.

Отношенията с Косово като независима държава, призната от Република Македония, от своя страна предизвикват нестабилни отношения с Република Сърбия, която показва интерес към ЕС, но е категорично против членство в НАТО. Поради участието на албанци в правителството в Скопие Република Македония е принудена да застава почти винаги на страната на албанските интереси, за да не изгуби мнозинството и по-този начин и властта.

Промяната на името и приемането на Република Северна Македония в НАТО

Част от македонската научна общественост е на мнение, че с налагането на спора за името на Република Македония Гърция иска да се защити от териториални претенции. Трябва да се отбележи обаче и друг факт, малко дискутиран и застъпван в обосновката на проблема – че гръцката страна също така се страхува от повдигането на въпроса и исканията, свързани с имотните права на бежанците от Гърция в НР/СР Македония в рамките на Югославската федерация след края на Гражданската война там през 1946 – 1949 г. [1], [2]. Независимо че по-голямата част от македонското население е против Договора от Преспа, което ясно показва и референдумът, който не е успешен, обществеността в страната е убедена, че в Събранието на Република Македония, за да се постигне 2/3 мнозинство, се извършва натиск. В тази насока на 11 януари 2019 г., в деня, в който се провежда 75-ата сесия на Събранието и с 2/3 мнозинство от 81 гласа се приемат конституционните поправки, се отваря пътят за официалната промяна на конституционното име на държавата. Това решение на Събранието е последвано с протести, но вече не с такава интензивност. Името „Република Северна Македония“, според договора трябва да влезе в сила, след като и парламентът в Гърция официално ратифицира този процес.⁶ Това става официално на 25 януари, когато в гръцкия парламент с 153 гласа „за“, 146 „против“ и 1 „въздържал се“, т.е. с малко мнозинство, се дава зелена светлина за разрешаване на 27-годишния спор между Република Македония и Гърция.⁷ Освен промените в дипломатически план, ще има промени във всички публични документи в Скопие, които ще бъдат пряко обвързани и с процесите на преговорите за присъединяването на Македония

към ЕС, и много други промени, като една от важните промени ще бъде свързана с признаването на промяната на името на държавата в „Република Северна Македония“ от другите държави и международните организации. Освен името Договорът от Преспа предвижда и сътрудничество и връзки в приоритетни области, като образование, наука, здравеопазване, и партньорство в отбраната и с полицията.

След ратифицирането от гръцкия парламент на Протокола за приемането на Македония в НАТО отпадна и последната пречка пред споразумението. С официална дипломатическа нота до властите в Скопие от 12 февруари Атина слага официален край на спора за името, с което става ясно, че Атина ратифицира окончателно Преспанския договор и одобрява членството на страната в НАТО.⁸ Така на 12 февруари 2019 г., след като влизат в сила конституционните промени, са изпълнени всички условия за прилагане на името „Република Северна Македония“, съкратено „Северна Македония“. Така от 16 февруари 2019 г. Република Македония вече съществува като „Република Северна Македония“ и в списъка на признатите държави от ООН, заменяйки името „Бивша Югославска република Македония“.

Около година по-късно, след като процесът по ратифицирането от всички държави членки на НАТО приключва успешно, на 27 март 2020 г. „Република Северна Македония“ подписва официално Протокола в Брюксел и става 30-ата държава от организацията.

Миграционните вълни и позицията на правителството

Както и другите балкански държави, Република Македония със своята централнобалканска позиция се сблъсква и с проблема на миграциите през второто десетилетие на XXI век и особено в периода 2015 – 2016 г. [3]. И макар че тази бежанска/мигрантска криза за Република Македония преди всичко има транзитен характер, все пак нейните граждани ежедневно директно и индиректно се сблъскват с последици от икономически и хуманитарен характер, както и с проблеми, пряко засягащи нейната национална сигурност.

До съществуването на т.нар. „балкански маршрут“, който практически е затворен в началото на март 2016 г.⁹, Република Македония е включена в приемането на мигранти, но тя категорично заявява, че не е подготвена за създаването на бежански лагери, освен два приемни центъра, и то с максимум 2000 бежанци, съгласно нейните икономически възможности –

1500 в Гевгелия и 500 в Табановце-Куманово. Така, изправен пред заплахата от незаконната миграция и сблъсквайки се със сериозния наплив на бежанци, Съветът за сигурност на Република Македония обяви кризисна ситуация на 19 август 2015 г. на част от територията на страната, основно в районите на южните и северните граници.¹⁰

В крайна сметка Република Македония се справя с мигрантската вълна с решението да построи ограда, и с налагането на други мерки, като координация и контрол за намаляването на миграционния поток през нейната територия съвместно с някои държави членки на ЕС, като тези от Централна Европа, обединени около „Вишеградската четворка“ и Австрия, и държави извън ЕС, като Сърбия. Въпреки всички тези усилия Република Македония се сблъсква открито с обвиненията и критиките от неправителствените организации, както в държавата, така и извън от нея, за нарушаване и ограничаване на правата на мигрантите.

Заклучение

От всичко казано дотук могат да произлязат някои важни заключения за Република Македония и нейното бъдеще от гледна точка и на съседна България. Република Македония е политически нестабилна държава, а икономически по-слаборазвита и с големи задължения. Политическата нестабилност се предизвиква от дълбокото разделение на македонското общество главно поради процеса, свързан с промяната на името с цел приемане на Република Македония в НАТО и ЕС. Мнозинството от македонците в държавата трудно приемат и ще приемат промяната на конституционното име, а вероятно поради традиционните отношения с България и голяма част от българските граждани не са съгласни с такава промяна. За България Република Македония е била и остава неин най-важен съсед, тъй като през историята са имали общи периоди и това е много трудно да се изтрие от колективната памет. Разделението на населението в Република Македония е и по отношение на националната принадлежност. Етническо напрежение на национална основа между македонци и албанци може по всяко време да избие на повърхността. При македонците е силно чувството, че са автохтонно население, че са на своя територия по отношение на албанците, докато при албанската общност в Република Македония като вятър в гърба се чувстват връзките и подкрепата от страна на Косово и Албания. Във връзка с това много деликатна е позицията на Република България. Като членка на ЕС, тя е принудена да ги наблюдава и да

зачита насоките, които се дават от европейските институции, които невинаги кореспондират с чувствата на българските и македонските граждани. Договорът за приятелство и сътрудничество между двете държави все пак представлява база за по-нататъшното развитие на отношенията въпреки някои неразбирателства и проблеми в последните години.

Бележки

¹ За реакциите по Закона за езиците вж. мненията на няколко македонски юристи и университетски преподаватели: Астеруд жестоко го нападна обявяването на Законот за јазиците во СВ: Ова овде не завршува!, 15.01.2019. <https://republika.mk/vesti/makedonija/asterud-zestoko-go-napadna-objavuanjeto-vo-sluzben-vesnik-na-zakonot-za-upotreba-na-jazicite/>; Ивановски: Со законот за употреба на јазиците Уставот беше прекршен уште пред една година кога беше донесен, 15.01.2019. <https://kurir.mk/makedonija/vesti/ivanovski-so-zakonot-za-upotreba-na-jazicite-ustavot-beshe-prekrshen-ushte-pred-edna-godina-koga-beshe-donesen/>

<http://www.utrinski.com.mk/?ItemID=3F90D52DE72178498A02806E94FF86C3>.

² МПЦ ѝ благодари на Мајката-Црква БПЦ (27.11.2017 16:39). <http://mpc.org.mk/vest.asp?id=6863>.

³ Договорът за решавање на спора с Гърция дословно е озаглавен: Final Agreement for the settlement of the differences as described in the United Nations security council resolutions 817 (1993) and 845 (1993), the termination of the interim accord of 1995, and the establishment of a strategic partnership between the parties. <https://vmacedonia.com/politics/macedonia-greece-agreement.html>.

⁴ С посредничеството на Матю Нимиц през годините се обсъждат различните предложения за име на Република Македонија, како например: Република Нова Македонија, Република Горна Македонија, Република Македонија (Скопие), Република Северна Македонија и др.

⁵ Обръщение на български учени и общественици до Парламента, правителството, МВНР, президентството и българските медији от 26 јуни 2018 г. Все пак не може да се објасни зашто во преамбулата на Конституцијата не са споменати българите, а некои други, маргинални според броя, национални общности.

⁶ Собранието ѝ стави крај на Република Македонија, 11.01.2019. <https://republika.mk/vesti/makedonija/zborovite-republika-makedonija-se-zamenuvat-so-zborovite-republika-severna-makedonija/>

⁷ Грчкиот Парламент го ратификуваше Договорот од Преспа, 25.01.2019. <https://kurir.mk/makedonija/vesti/grchkiot-parlament-go-ratifikuvashе-dogovorot-od-prespa/>

⁸ Гърция окончателно призна Северна Македонија и одобрява членството ѝ во НАТО, 12.02.2019. <https://www.economic.bg/bg/news/11/gartsiya-okonchatelno-prizna-severna-makedonija-i-odobryava-chlenstvoto-v-nato.html>

⁹ Официјално: Балканскиот маршрут е затворен, 9.03.2016. <http://www.vesti.bg/temi-v-razvitiе/tema-bezhancite-ot-siriia/balkanite-zatryshnaha-vrati-pred-migrantite-6051061>.

¹⁰ Одлука за постоење на кризна состојба заради зголемен обем на влез и транзитирање на мигранти низ територијата на Република Македонија, Службен вестник на Република Македонија, број 141, 20 август 2015. <http://www.slvesnik.com.mk/Issues/9ed0c65692f74408b9ca418afe872b4b.pdf>

References/Литература

1. **Veljanovski, N.** Begalskiot aspekt na Gradjanskata vojna vo Grcija 1946 – 1949. Skopje: Makform, 2016. 380 s.

[**Велјановски, Н.** Бегалскиот аспект на Граѓанската војна во Грција 1946 – 1949. Скопје: Макформ, 2016, 380 с.]

2. **Siljanovska-Davkova, G.** Parliamentary System(s) or/and Presidential System(s): Dilemmas and Challenges. <https://www.juridicas.unam.mx/wcc/ponencias/14/266/pdf>, Mexico City: World Congress of IACL, 2010.

3. **Stamova, M.** Migrantskata kriza – predizvikelstvo za sigurnostta na Republika Makedonija (2015 – 2017). – V: *Bezanskata kriza i Balkanite 2015 – 2016*. Kolektivna monografija. Sofia: IBCT-BAN, Paradigma, 2018, s. 165 – 180.

[**Стамова, М.** Мигрантската криза – предизвикателство за сигурноста на Република Македонија (2015 – 2017). – В: *Бежанската криза и Балканите 2015 – 2016*. Колективна монографија. Софија: ИБЦТ-БАН, Парадигма, 2018, с. 165 – 180.]

За автора

Марияна Стамова е доктор по историја, доцент в секција „Съвременни Балкани“ в Института за балканистика с Център по тракология при БАН. Научните ѝ интереси са свързани с проблемите на албанската етническа общност в югославската федерация след края на Втората световна война и ролята на албанския фактор в разпадането на Югославия, както и с положението на албанците в новите независими държави, създадени на нейна територия. В последните години научноизследователският ѝ интерес е насочен и към вътрешната и външната политика, както и международните отношения в Република (Северна) Македонија.

За контакт с автора: marianastamova@yahoo.com

THE FOREIGN FACTOR AND THE FOREIGN POLICY OF THE REPUBLIC OF (NORTH) MACEDONIA IN THE SECOND DECADE OF THE 21ST CENTURY

Mariyana Stamova

*Institute of Balkan Studies and Center of Thracology
Bulgarian Academy of Sciences*

Abstract: The text briefly summarizes the foreign policy of the Republic of Macedonia in the first decades of the 21st century. This development is accompanied by quite a few political and economic difficulties, with interneighborly problems in relations with Greece, which blocks the way to NATO and the EU. In 2018, an Agreement was reached with the Republic of Greece, with which the Republic of Macedonia undertook to make the necessary constitutional changes. Thus, from the middle of February 2019, it already exists as the “Republic of North Macedonia” and on the list of countries recognized by the UN, replacing the name “Former Yugoslav Republic of Macedonia”. Under this name, as announced, it will be accepted into NATO and prepared to join the EU.

Keywords: Republic of Macedonia, Republic of North Macedonia, NATO, EU, Foreign Policy.

About the Author

Mariyana Stamova, Assoc. Prof., PhD, a graduate of Sofia University, Master’s Degree in History, (1998) and PhD in History, Institute of Balkan Studies, Bulgarian Academy of Sciences (2004). Professional Interests: Modern History, History of the Balkans, Yugoslavia after World War II, National minority problems, The Albanian Issue on the Balkans and in Tito’s Yugoslavia, Albanian-Yugoslav relationship, Internal and Foreign policy and interethnic relations of the Republic of (Northern) Macedonia.

To contact the Author: marianastamova@yahoo.com